

JØDEDOMMEN

Af Carl Th. Dreyer

Da filminstruktør Carl Th. Dreyer for nogle år siden besøgte Israel, var et af hans stærkeste indtryk den vægt, der ligger bag ordet og begrebet jødedommen. Hitler og Eichmann troede, at krematorierne i Auschwitz betød den endelige løsning på „det jødiske problem“. Men de forregnede sig. Ikke i Auschwitz men i Israel lå den endelige løsning. I Israel og i jødedommens usynlige, upåviselige og dog over alt nærværende kraft og indre styrke. Carl Th. Dreyer giver i denne og en følgende kronik et indtryk af jødedommens idé og historie.

L IDT før det paa Jesu tid blev lyst om morgenen i Jerusalem. kunne man se en hvidklædt præst begive sig op paa templets øverste tinde, hvor han blev staaende. spejdende mod syd. Nedenunder, foran indgangen til templet stod nogle præster og levitter, med opadvendte blikke. Saa raabte præsten deroppe ned til dem —

Nu dages det.

En af præsterne nede paa jorden raabte op til ham —

Er det dagslys i Hebron?

Efter en stund svarede præsten deroppe —

Nu er det dagslys i Hebron.

Efter dette gav kaptajnen ved tempelgarden sine folk ordre til at aabne

de tunge døre for indgangen til templet, og levitterne blæste i sølv-trompeter for at forkynde, at nu var det morgen.

Saaledes varsledes solopgangen hver morgen i Jerusalem. Saa snart trompeterne havde lydt, begyndte arbejdet overalt i byen. Trompeternes lyd er en religiøs handling og tjener samtidig et socialt formaal. Den fortidig et socialt formaal. Den fortæller, hvordan religionen gennemtrænger alt liv i det gamle Jødeland. Politik og religion var flettet ind i hinanden, saa man ofte ikke kunne holde det ene ude fra det andet. Naar man efter grundig eftertanke har fundet frem til, at der var fire religiøse sekter, der dominerede, op-

dager man, at disse fire religiøse sekter samtidig udgør fire politiske partier. Politik kunne ikke udskilles fra religionen.

Disse fire sekter eller partier var saddukæerne, farisæerne, zeloterne og essæerne.

Saddukæerne var en præsteslægt, hvis stamtavle gik tilbage til kong David. Det var en saddukæer, som beklædte ypperstepræstens embede, og han var samtidig den jødiske stats overhoved, der paa jødefolkets vegne forhandlede med den romerske besættelsesmagt. Saddukæernes parti fik støtte af landets højfinans, aristokrati, godsejerne og den besiddende overklasse. Partiet var faatalligt og havde ingen eller kun ringe føling med den jævne befolkning. Det havde magten og var ikke til sinds at give den fra sig.

Hele nationen saa hen til Messias' komme, men ikke alle paa samme maade. Saddukæerne var dem, der ventede sig mindst af hans komme. De troede paa Messias, eftersom hans komme jo var omtalt i den hellige skrift, men da ideen om en hævnende Messias, netop nu da Jødeland var besat af romerne, maatte anses at være politisk farlig, gjorde de alt for at mindske dens betydning.

Historien har ikke levnet saddukæerne megen ære. Om ypperstepræsten siges det saaledes, at han syntes mere optaget af at beskytte og udbygge sine egne privilegier end af at opfylde de forhaabninger, folket

havde næret om at se ham som en religiøs førerskikkelse i gammeltestamentlig aand. Dette kan maaske være rigtigt, men vi maa ikke glemme, at det meste af, hvad vi ved om saddukæerne, er skrevet af deres modstandere, saa det er tilraadeligt at væbne sig med en portion skepsis. Og det maa i hvert fald indrømmes, at ypperstepræstens stilling ikke var saa let. Alt tyder paa, at Kajfas har været en smidig realpolitiker, der saa det som sin opgave at føre samarbejde med den romerske besættelsesmagt til en lykkelig afslutning.

Inden vi gaar over til den næste gruppe, vil det være rigtigt at pege paa, at den almindelig oplysning i Palæstina paa Jesu tid befandt sig paa et ualmindelig højt stade. Dette gjaldt ikke blot de præstelige familier men i lige saa høj grad den almindelige jævne befolkning. Overraskende mange var i stand til baade at læse og skrive. Siden makka-bæernes tid var der blevet aabnet skoler i alle større og mindre byer.

Foruden de forberedende skoler var der kollegier for studenter, der var særlig udvalgt med teologiske studier for øje. De studerede torah'en, og naar de var blevet dygtige nok, fik de lov til paa sabbat og markedsdage at udlægge loven for den mindre belastede befolkning rundt om i landsbyerne. Og i byerne var der mange haandværkere og handelsmænd, der ved siden af deres erhverv var kyndige i skriften. Og

mange af disse tilhørte farisæerne.

Denne gruppe var det populære parti, der navnlig havde tilhængere blandt middelklassen i byerne og til dels ogsaa paa landet. De udgjorde det nationale demokratiske parti. Deres syn paa religion og politik gik paa tværs af saddukæernes. Mens disse fulgte den skrevne lov, torah'en, bogstav for bogstav, saa farisæerne det som deres opgave at tilpasse loven efter hverdagslivets behov. De forsøgte at bringe religionen til at føje sig efter livet. Farisæerne var selv kommet af det brede folk, saa de vidste, hvor skoene trykkede. Derfor fortolkede de loven i den hensigt at gøre tilværelsen lettere for menneskene. Saaledes blev loven ikke noget nagelast men noget levende, der smidigt bøjede sig for livets nødvendighed. Ved at vise forståelse for de vanskeligheder, religionens strenge krav skabte især for smaafolk, der havde deres arbejde at passe, vandt de befolkningen for sig.

Torah'en befatter sig først og fremmest med forholdet mellem Gud og menneske, men den beskæftiger sig ikke blot med trossager, men ogsaa med praktiske anliggender vedrørende lov og ret, regler for tempelofringerne, videnskab, astronomi, haandværk, husgerning og barnepleje — kort sagt med alle sider af den daglige tilværelse. Farisæerne maatte derfor forstaa sig paa lidt af hvert: lovfortolkning, lægekunst, landbrug, medicin, kvægopdræt, historie, poesi,

musik, geografi, zoologi og politik. Farisæerne bringer religionen og dagligdagen til at indgaa en forbindelse, saa de smelter sammen og gaar op i en højere enhed.

Der var til stadighed en vis spænding mellem farisæerne og tempelpræsterne. For præsterne var tempeltjenesten nu mere og mere en formsag. Deres virksomhed begrænsedes efterhaanden til dyrefre og indsamling af tiendefagifter. Farisæerne derimod færdedes ude i befolkningen, havde lejlighed til at møde mennesker af alle samfundslag, lærte dem at kende, baade mænd og kvinder, hørte paa deres klager, satte sig ind i deres bekymringer. De tolkede skriften for dem, lærte dem at læse og at bede — og hvis de havde anlæg derfor — ogsaa at studere. Farisæerne samlede mange disciple om sig og gav de bedste af dem en uddannelse, der ofte ikke stod tilbage for tempelpræsternes. Hensigten hermed var ikke til at tage fejl af. Ved saaledes at gøre Israel til et folk af præster ville man efterhaanden nedbryde tempelpræsternes dominerende stilling og sætte menigmand i stand til personlig at henvende sig til Gud. De fleste af farisæerne forlangte aldrig betaling for deres undervisning. Som regel levede de meget spartansk. Og ofte havde de et haandværk, der indbragte tilstrækkeligt til, at de og familien kunne leve deraf. Det er hævet over enhver tvivl, at farisæerne ved deres virksomhed ude

i befolkningen havde vundet en enorm indflydelse over folkets brede masse.

Hvad angaar de religiøse problemer fulgte farisæerne de strengere fortolkninger af Moseloven, men anlagde ved straffens udmaaling et mere lemfældigt synspunkt, og i modsætning til saddukæerne lagde de stor vægt paa den mundtlige lov og var paa dette punkt i overensstemmelse med den store befolkning. Farisæerne troede ogsaa paa sjælens udødelighed, men de mente ikke, som essæerne, at det enkelte menneskes tilværelse var forudbestemt. De troede, at et guddommeligt forsyn styrede verden, men der var dog givet mennesket evnen og viljen til at vælge mellem det onde og det gode.

Blandt farisæerne i det første aarhundrede var der mange, der syntes at være nærmere aanden i Det gamle Testamente end baade saddukæerne og essæerne. To af dem ragede op over alle. Hillel den ældre — og Shammai. Begge dannede skole. — Shammai havde mere føling med landbefolkningen, mens Hillel betragtedes som hørende til i byerne. Shammai var kendt for sin strenghed. Han syntes ikke at forstaa, hvor haardt den fattige maatte kæmpe for at holde den rituelle lov ifølge de stive og ubøjelige shammaitiske regler. Hillel var mindre krævende. Han vandt alle ved sin mildhed, der viste, at han var en ven af menneskene. For Hillel var jødedommen en lov

for selve tilværelsen og for hver enkelt i folket. Han slog fast — før Jesus — at det væsentlige var at gøre godt mod sine medmennesker. Om Shammai og Hillel fortælles en

Ved Klagemuren. De seks nederste skifter er det eneste der er tilbage af muren omkring Herodes' tempel — et af de berømteste bygningsværker i den antikke verden

historie, der i al sin pudsighed belyser forskellen i de to mænds karakter. En hedning, der ville have de to filosoffer til bedste, gik først til Shammai og bad ham give et kort

sammendrag af sin lære, men det maatte ikke være længere, end at man kunne fremsige det, mens man stod paa et ben. Shammai var en brysk herre, der ikke kunne nyde en god spøg, saa han jog fyren bort fra sin dør. Hedningen gik derefter til Hillel og stillede det samme spørgsmaal. Hillel tog venligt mod ham og svarede paa staaende fod: „Hvad du selv finder afskyeligt, skal du ikke gøre mod din næste“. Hedningen gik beskæmmet bort. Hillels svar blev af samtiden døbt „den gyldne regel“. Jesus gav den senere den mere positive form: „Hvad du vil, mennesker skal gøre mod dig, gør du selv det mod dem“.

Farisæerne repræsenterede en enestaaende aktivitet inden for jødedommen, og de vandt almindelig anerkendelse for deres høje etiske standard. Mellem alle de mange divergerende politiske og religiøse opfattelser stod farisæerne med en afklaret og velovervejende holdning. Der var for dem ingen tvivl om, at Messias ville komme, og de saa hen til ham som en stor politisk og militær leder, der ville samle folket til kamp mod romerne og jage dem ud af landet, ud i havet. De troede fuldt og fast, at drømmen en dag ville blive til virkelighed. Men de saa det ikke som deres opgave at fremskynde den dommedag, som jo skulle gaa forud for Messias' komme. Og de betragtede med kritiske øjne enhver, der forsøgte at vildlede folket.

Farisæerne nød overall stor anseelse, og deres parti talte nogle af epokens ædlest personligheder. Derfor føles det ogsaa som en uretfærdighed, naar evangelierne kalder farisæerne for skinhellige og hyklere og beskylder dem for vel at prædike det gode, men ikke selv øve godt. Inden for ethvert trossamfund, ligegyldigt af hvilken art, vil der være individer, der gør sig umage for at fremhæve deres egne dyder paa bekostning af andres. Dette har maaske ogsaa været tilfældet med enkelte af farisæerne, men at drage slutninger fra den enkelte til en hel gruppe ville være uretfærdigt. Overhovedet er det tvivlsomt, om Jesus selv nogen sinde har brugt smædeordet „hyklere“ om farisæerne.

Navnlig blandt de ældre af farisæerne, som havde set ulykkerne vælte ind over landet, var der mange, der vendte sig bort fra politik og i stedet vendte deres tanker indad og fordybede sig i religiøse betragtninger. De forholdt sig passive og ventede paa, at Gud ved direkte indgriben skulle bringe bedre dage, thi Gud alene kunne løse Israels politiske problem. Israels fremtid laa i Guds haand. Idet de huskede profetens ord: „Ikke med vaaben, ikke med magt, men ved min aand“, modstod de fristelsen til at gøre oprør. I lyset af Hillels lære indsa de, at national ulykke ogsaa betød de enkelte individers ulykke. Ingen krig, der forøgede de enkeltes elendighed,

kunne retfærdiggøres. Hillel havde sagt: „Søg freden — og forføl den“, og dette blev til en tavs, men fast beslutning om passiv modstand. Man skulle have moralsk mod til at erklære sig for fred, naar opfordringen til militær handling led allermost lokkende. Deres passive holdning blev ofte misforstaaet, men de selv indsa, at jøderne maatte og skulle for en tid leve sammen med romerne, og de paalagde derfor sig selv og dem de prædikede for ikke at føle bitterhed eller fjendskab. Det som var vigtigt for dem var at spare deres landsmænd for lidelser. Derfor prædikede de resignationens vanskelige kunst. Gud ville sikkert give Israels folk dets land tilbage, men sejren kunne kun opnaas gennem moralsk styrke. Man maatte vise dydmyghed og taalmodighed og forstaa, at den nuværende tingenes tilstand var en straf for nationalt hovmod, men gav de beviser paa oprigtig angert, ville de i Guds egen tid blive befriet for romernes aag.

Saaledes ræsonnerede de ældre blandt farisæerne, mens de yngre af dem nærede en usvigelig tro paa, at den jødiske stat ville vinde sin uafhængighed og genopstaa som kongerige under den længe ventede Messias, hvis komme de ansaa for nærførestaaende. Derfor sluttede de sig med vaaben i haand til zeloternes hær af frihedskæmpere under feltraabet „Hjælp dig selv, og Gud hjælper dig“.

CARL TH. DREYER